

YAPRAĞIN RÜZGÂRA YAZILMIŞ HİKÂYESİ: AYTEN MUTLU ŞİİRİ

The Story of the Leaf Written into Wind: Ayten Mutlu Poetry

Emel KOŞAR*

ÖZET

İlk şiir kitabını 1984'te yayımlayan Ayten Mutlu İngilizceden Türkçeye çağdaş şairlerden çeviriler yaptı. Eski çağlardan günümüze kadın şairlerin eserlerini tanıtmaya amacıyla pek çok kadın şairin yer aldığı kapsamlı bir antoloji hazırladı. Hindistan, Makedonya, Sırbistan, Romanya ve Fransa'da şiir kitapları yayınlandı. Tabiat, zaman, aşk ve toplum Ayten Mutlu'nun şiirlerinin temel izlekleridir. Şair bu izlekler ışığında hayata bakışını yansıtırken şiirlerinde özgün ve yalın bir ses yakalar. Şiirlerinde insanın zaman karşısındaki acizliğini, tabiatın adillliğini, aşkın adaletsizliğini vurgulayan Mutlu içinde yaşadığı toplumun şarkısını duru bir dille okura duyurur. Ayten Mutlu'ya göre toplumların gelişim ölçüsü kadına verilen değerdir. Kadınların toplumdaki rollerinin artması şiir dünyasına da yansır. Şiir üzerine yazılarında şair kadınların sorunlarına değinen Mutlu şiirlerinde de bu konudaki görüşlerini yansıtır. Kadınların tarih ve mitolojideki rollerini sorgulayan Ayten Mutlu ataerki düzenin katı kurallarını eleştirir. Ayten Mutlu'nun şiirlerinde tabiat bir şiir öznesi kadar etkindir. Yaprak, ağaç, rüzgâr, deniz; el değmemiş ve insan tarafından kirlenmemiş bir coğrafyanın masalını anlatır. Yazılarında "kadının acılı tarihine ve özellikle şair kadınların var oluş (ya da var olmayış) mücadelesi"ne değinen Ayten Mutlu'nun şiirlerinde tarih ve Yunan mitolojisi kadın bedeni ekseninde aşkı ve tutkuyu yansıtırken okura yeni pencereler açar. Bu çalışmanın amacı Ayten Mutlu'nun şiir yazma yöntemini ve şiirinin kaynaklarını göstermektir. Kendisinden önceki şairlerin şiirlerine göndermeler yapan Mutlu, şiirlerinde dilin geçmişini barındıran, kültür taşıyıcı özelliklerini yansıtır.

Anahtar Kelimeler: Ayten Mutlu, şiir, kadın, mitoloji, tarih.

ABSTRACT

Ayten Mutlu published her first poetry book in 1984. She made translations from contemporary poets from English to Turkish. She prepared a comprehensive anthology which many women poets take part in for the purpose of promote their poems from old ages to today. Her poetry books issued in India, Macedonia, Serbia, Romania and France. Nature, time, love and society are the main themes of Ayten Mutlu's poems. The poet reflects her view of life in the light of these themes and captures a unique and simple voice in her poems. Emphasizing the inability of the human in time to her poems, the injustice of nature and the injustice of love, Mutlu happily announces the song of the society she lives in to the reader. According to Ayten Mutlu, the measure of societies'

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul. E-posta: kosaremel@gmail.com

This article was checked by Turnitin.

development is the value given to women. The increasing role of women in society is reflected in the world of poetry. In her writings on poetry, she also reflects her views on the poems of the poet Mutlu in her poems. Questioning the role of women in history and mythology, Ayten Mutlu criticizes the strict rules of patriarchal order. In her poems, nature is effective as poem subject. She tells the uncontaminated and untouched story of geography by humans; leaf, tree, wind and sea. In her writings, she opens the new windows to reader by touching on 'the painful history of woman and especially their struggle of existence', in her poems, she reflects the history and Greek mythology, the love on the axis of the woman body. The aim of this study is to show Ayten Mutlu's method of writing poems and sources of poetry. Mutlu, who makes references to the poems of her earlier poets, reflects the cultural bearing characteristics of the language in her poems.

Key Words: Ayten Mutlu, poetry, woman, mythology, history.

Giriş

Ayten Mutlu şiirleri, çevirileri ve poetik yazılarıyla yaklaşık kırk yıldır edebiyatımıza katkıda bulunan bir şairdir. Mutlu'nun şiirlerinde tabiat, zaman, aşk ve toplumsal meseleler öne çıkar. Tabiata sığınan şair zaman zaman Yunan mitolojisinden faydalanarak kadının toplumdaki yerini sorgular.

Kadınlar erkeklerden daha kuvvetsiz, ürkek ve cesaretsiz görüldükleri için cesaret ve eylem etkin unsurlardan (ateş ve hava) gelir. Bu sebeple etkin unsurlar erkekligi, edilgen unsurlar (su ve toprak) ise dişiligi simgeler (Bachelard, 1995: 47). Ayten Mutlu şiirlerinde ateşin erkekligi simgeleyen gücünü tersine çevirerek kadının cesaretini ve ataerkil düzene karşı koyan isyanını vurgular. Ateşe göre daha dişil bir unsur olan su her zaman akar ve düşer (Bachelard, 2006: 13). Mutlu'nun şiirlerinde suyun, diğer unsurlarla birleşebilme yeteneği vurgulanır ve suyun aynasından kadının tarihteki kimi zaman erkeklere meydan okuyan kimi zaman da erkeklere yaslanan rolleri yansıtılır.

1. Tabiat ve Zaman

Ayten Mutlu tabiatın şiirlerini (Mutlu, 2013) yarım kalmış bir resmi tamamlarcasına kaleme alır. Onun şiirlerinde kullandığı kelimeler okurun zihninde parlayan bir ışık gibidir. Yalanın, kuşkunun uğramadığı tabiatta zamanı simgeleyen atların geçişi mevsimleri başlatacak güçtedir:

yarım kalmış bir resimden geçiyor atlar
başlamamış bir mevsimden geçiyor atlar (s. 21)

Mutlu'nun şiirlerinde tabiat en yalın ve en çıplak haliyle resmedilirken tabiatın gölgesinde kalan insanın derinliği okura hissettirilir. Gökyüzünün suretini çizen deniz, gölgeler kralının ışığı ve yağmurun çanları morötesi sözcüklerle çizilir. Toprak; ateşin ve külün barıştığı nokta olduğu için kıymetlidir. Bu sebeple toprak hem dışı hem de erildir:

ötesine geçelim, okşayan yalımına

otların, karanlık sokakların kıvılcımına
içimize gidelim ateşin ve külün barıştığı toprağa (s. 22)

Tabiatın masum güzelliği, adilliği ve bilgeliği saf bir mücevher gibi parlak. Tabiat aynasından insanoğlunu izleyen şair, zamanın hızla geçişi karşısında şaşkın ve hüzünlüdür. "Salyangoz İzleri"nde nereye giderse gitsin ardında parlak izler bırakan salyangozun güzelliğiyle ve durgun hayatıyla insanın hızlı ve hırslı hayatı karşılaştırılır. Zaman (yaşlılık), elinde hançerle insanı beklemektedir.

Mutlu'nun şiirlerinde yalnızlık, hüzün ve insanın zaman karşısındaki acizliği vurgulanır. "Amfora" (Antik dönemlere ait Yunan çömleği) adlı şiirde hayat, uzun, soğuk ve zor bir yolculuktur. Amfora, mesaj ve mektup taşıma aracı olarak kullanıldığı için şiirde hayat yolculuğuna ait mesajları ileten, zamanın geçişini gösteren bir unsur olarak yer alır:

zamanın adını sordun
bir okyanus ölüsü yatıyordu sesinde
zamanla ben, öylesine benziyoruz ki, dedim
soğuk taşlar taşıyoruz bıkmadan
hayatı sürükleyen bir nehre (s. 27)

Ayten Mutlu'nun şiirlerinde yudumlanan ânlar, hüzünle hatırlanan anılar, yitik düşler, kaybolmuş mevsimler; yokluğu ve ölümü çağırır. Böceklerin şöleni olan ölüm, zamanın izdüşümüdür:

okunmuş ölümler
okunmamış ölümler
gamsız larva şöleni
saçaktan düşüyor yavru kırlangıç
ipliksi zar sarıyor zamanın belleğini (s. 30)

Mutlu'nun el değmemiş yaraları anlatan ve yaprağın rüzgâra yazılmış hikâyesini andıran şiirleri çiğdem kokar. Zamanın büküldüğü ânların tasvir edildiği "Gitmek" şiirinde, insan tek başına yaşlanan, yaralı bir ağaçtır. Zamanın ve hayatın büyük sırrını, yalanını öğrenir. Gökyüzü, sonsuzluğu sadece yağmura anlatsa da damlayla birlikte toprak ve rüzgâr da kedere bulanır:

gök sadece yağmura anlatır sonsuzluğu
oysa unuttur damla toprağa değer değmez
yağmurun da kederli bir ülke olduğunu (s. 36)

"Son Armağan"da bir ağacın ölümüyle ağaç kurtlarının şenlikli çitirtisi, gün ışığının gülüşü ve ormanın cıvıltısı sona erer. Yaprak perileri ve kuşlar, ağaca kederlerini sunarlar. Çünkü tabiatla ölüm, kederli bir kucaklamadır:

yalnız bir ağacın öldüğü yerde
üç kere döner kuşlar
sunmak için kederi yaprak perilerine (s. 38)

“Gecenin Kömürü” şiirinde aşınmış bir gecede, küf kokan hayatın loş tünellerinde yalpalayarak ilerleyen insan, ateşin sesini dinler, yalnızlığın ve zamanın üzerindeki baskısını hisseder:

susmuyor beklemenin su geçirmez saati
an'la zaman arasında bir rakkas
bir uçtan öbür uca...
tik tak tik tak tik tak...
susku tekrarlanıyor gecenin gözlerinde (s. 40)

Yağmayı ertelemiş bir sevginin renginde şiirler yazan Mutlu, yağmuru öğrenmeye geç kalmışların sözcüklerini kullanır. “Zaman ve Sen” şiirinde zaman, suya benzetilir. “Gittin”de ise zehirli bir ırmak yatağında suya dönüşen şiir öznesi akışa kendini kaptırır:

tuza yatırdım geceyi, şekerle ovdum
bütün mezarlıklarda
göğü duydum
derisini atamayan bir yılan gibi
sıkıştı sesim içimdeki ıslığa (s. 94)

“Aytarıca'nın Gümüş Atları”nda, şiirin tarihteki gizemli ve büyümlü yolculuğu, zamana meydan okuyan gücü vurgulanır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Bursa'da Zaman” (Tanpınar, 2005) şiirindeki “Billur bir avize Bursa'da zaman” (s. 51) mısraına gönderme yapılarak mekânın geçmiş ve gelecek zamanı birleştiren etkisi ifade edilir:

Selçuklu bir medresenin
loş odalarında yankılanan sözcükler
şadırvandan dökülen su sesleriyle
yakıyor kandilini Oğuz destanlarının
Türkiyeli bir nefes'in billur avizesinde (s. 109)

Mutlu'nun şiirlerinde insanın tabiatla ve zamanla ilişkisi efsanelere göndermelerle anlatılır. Her orman, bir ağacın bitmemiş şiiri olsa da bu efsanevi çılgılığı aşamaz. Şiir, sözün ipek yolunda efsanelerin naif sesidir:

hangi şiir geçebilir göğünden bir çılgılığın? (s. 59)

2. Aşk

Ayten Mutlu bir söyleşisinde “Erkeğin ve kadının yaşantıya katılım farklılıklarından gelen farklı söylemler oluşmuş süreç içinde.” der. (Mutlu, 2006: 103). Mutlu'ya göre şiirimizde kadınların eril söyleminin kırılma süreci toplumda aktif olarak yer almaya ve erkeklere eş değer roller edinmeye başlamalarıyla paralellik gösterir. Mutlu, şiirlerinde söz konusu eril söylemi kırar.

Erotik arzu genital heyecanı ve orgazmı, ötekiyle kaynaşma, nihai bir gerçekleşme ve benliğin sınırlarını aşma duygusu verir (Alper, 2016: 51). Mutlu'nun şiirlerinde kadının bakışıyla aşk ve erotizm öne çıkar. “Aşk” şiirinin öznesi ateş ve arzu dolu aşkı, zamanın efsaneler yazan fısıltısı, yeraltı

cenneti, Hades'in (Yunan mitolojisinde ölümlere hükmeden yeraltı tanrısıdır.) vaveylası ve ateşin köklerinde buz tutmuş çayır şeklinde tanımlar. Kor-kül, ölüm-hayat ikiliklerinden yola çıkarak tarihte ihaneti, sevinci, şehveti simgeleyen aşkın yalanlarla dolu, yarım, kırık şarkısını mırıldanır:

hayatsın sen
Nymphe'sin, tohumda bekleyen meyve
mürver gölgesinde yeşeren rüya
ihanetsin, Kirke'nin güzel sesi
bir gülüşün içinde saklanmış ejder
sevinçsin sen
sevinç perilerinin gözlerindeki keder (s. 45)

"Bu Senin Baktığındır" şiirinde, zaman insana verilmiş cezaya, dipsiz kuyuya, belleksiz anaya ve unutuş ormanına benzetilir. Zamanın insanı ölüme iten gücü Pandora efsanesine gönderme yapılarak anlatılır. Pandora, Yunan mitolojisinde Zeus'un insanları cezalandırmak için yarattığı ilk kadındır. Zeus, Pandora'yla evlenen Prometheus'a düğün hediyesi (kutu) gönderir. Merakına yenik düşen Pandora, kutuyu açar ve kutudaki kötülük dünyaya yayılır. Adı geçen şiir, kadının kötülüğün kaynağı olarak görülmesine karşı bir tepkidir:

ya da derin bir kuyunun
Pandora'ya fısıldadığı ecza
diyor ki, belki çok geç, ama ipek yırtılırken de güler
ve hayat, bekleyeni hiçliğİN,
hiçliği bedeninde bir tabut gibi
taşıyabilene verir sesini
zaman yoksa, yol da yoktur sonsuza (s. 47)

"Orgazm" şiirinin öznesi, hazzın doruğuna çıktığı ânı/ânları ateş ve suyun birbirini tamamlaması şeklinde tasvir eder. Bedenin, zihnin, tenin ve sesin bir yükten kurtulup zirveye çıktığı rahatlama ânı, tutkunun çıktığıdır:

Islak bir gemi
boşaltıyor birden bire yükünü
gidilmedik bir adanın çılgınlık sahiline (s. 50)

"Bu Gece Aşk" şiirinin öznesi de dünyanın düzenini değiştirecek güçteki arzusunu erotik ifadelerle tasvir eder. Kadın bedeni tabiatla bütünleşir, kanatlanır ve karanlığı şehvetiyle aydınlatır:

güne inat geceyi fırtınayla bölelim
o kuytu mağarada şimşekler çaksın
bırak o sıcak nehir bütün kanatlarıyla
uçan bir ejderhanın göğü delen hızıyla
okyanusun en derin yerine aksın (s. 49)

"Femina" şiirinin öznesi ise, karşısındaki kadının yaşamının kırıklarını birleştirebilmesi ve lanetten kurtulabilmesi için dans etmesi gerektiğini

söyler. Adı geçen şiirde kadının (Kybele) doğurganlığı ve bereketi karşısında Tanrının erkekliği vurgulanır. Kadının büyüğü dansı dünyadaki bütün olumsuzlukları (savaş gibi) örtecek, silecek güçtedir, çünkü kadının içindeki ritim dünyanın ritmine uyum sağlar:

aklın deliliğe çarpan kıyılarından
bay tanrının yatağından
sisten çık gel siyah tüller içinde (s. 75)

3. Toplum

Ayten Mutlu "Ben şiirin, insan ruhunun şarkısı olduğunu düşünürüm... Toplumsal koşullardan etkilenir ve toplumu etkiler." der. (Dünder, 2013: 609). Tarihî ve toplumsal meselelere önem veren Mutlu'nun "Ortadoğu'da Ay" şiirinde ay ışığının değiştiği coğrafya, zamanın elinden düşürdüğü ayna gibi paramparçadır ve yaralı bir sessizlikle kanar. Savaşın, intihar bombacılarının kan kokusu, kaosu ve karanlığı derinleştirir.

"Savaşın Gölgesinde Oğula Mektup" şiirinin öznesi, incelen ipeklerin çığılığıyla yazdığı mektubunda endişeli bekleyişini ve oğluna özlemine dile getirir. Barışın yüceltildiği şiirde tuz alıp tuz vermek (toprak-tuz ilişkisi), her zaman birbirlerine muhtaç olan insanların dünyadaki serüveninin bir bölümüdür. İncelen tarihin topraklarında yaşayan annelerin ve yitmiş oğulların acı soluğu okura hissettirilir. Işığı kıran su, suyu kıran ayna, aynayı kıran su gibi oğul da annesinin parçası ve annesi için bir armağandır:

oğlum, susmayan ateş
değişimin ateşi
ekmeğin hamurunu karan ateş, kardı seni rahmimde
kırlacak bir mücevher gibi taşıdım seni
büyüttüm karda açan çiçekler gibi (s. 63)

"İslak Köpek" şiirinde; kan, yanmış et kokusu, çocukların çığıkları ve yırtılan ninniler Gazze'de hem kurban hem de cellat olmanın utancını ifade eder. Savaşın gölgesi en çok çocukları karartır. Patlayan bombaları ve ceset parçalarını uzaktan zevkle izleyenler ise insanlığın zalim görüntüsünü tarihin kırlan aynasında yansıtır:

bu el o küçük kızın
başımı okşamıştı ya hani
kopmuş mavi boncuklu bileciği
karnında bir cehennem güllesi
gülüşü paramparça ağzında (s. 66)

"Bir Gültepe Masalı"nda, yukarıdaki şiirlerden farklı bir şekilde köyden şehre göç eden ve gecekondularda yaşayan ailelerin yoksulluklarını başka yerlere nasıl (Truva Atı gibi) taşıdıkları anlatılır.

"İstanbul'un Gözleri"nde ise İstanbul'un semtleri, renkleri, tarihî ve tabî güzellikleri tasvir edilir. İstanbul iki dünya arasındaki köprü olarak nitelendirilir:

kapanmadan su yolları kalbimde
her gece yıldız giyinen bir ışık şehir
ömrü ikiye bölen firuze nehir
gibi yıksın yokluk ülkesinin duvarlarını (s. 79)

Ayten Mutlu'nun "İstanbul'un Gözleri" şiirinde bir metnin başka bir metindeki somut varlığından (Aktulum, 2007: 83) yararlanılarak "Sis"te İstanbul'a lanetler yağdıran Tevfik Fikret'e ve "Sessiz Gemi"de meçhule giden gemiden bahseden Yahya Kemal'e gönderme yapılır. "İstanbul'un Gözleri"nde Fikret'in "Sis"inde tasvir ettiğinin aksine İstanbul'un semtleri, güzellikleri ve zamanın ritmini yansıtan mekânları vurgulanır. İstanbul ölümden ziyade akan zamana açılan kapı bir kapıdır.

Sonuç

Ayten Mutlu ateşin arzuyu yansıtan, her şeyi arındıran, temizleyen erkeksi yönlerini kendinde toplayarak güçlü bir kadının çığılığıyla gür sesli ve cesur şiirler yazar. Türk şiirine hâkim olan eril dili coşkunun söyleyişine sahip eserleriyle değiştirir ve kadınların sesini çoğaltır. Geçmiş şiir birikiminin, kültür taşıyıcısı dilin imkânlarını sorgulamaya ve geçmişini kuşanarak geleceğe uzanmaya çalışır.

Ayten Mutlu'nun şiirlerinde tabiatın güzellikleri ve kanunları yüceltilirken insanın yalanlarla dolu yapay ve çalkantılı hayatı eleştirilir. İnsanın parçalanmışlık duygusu, arayışı ve dinmeyen acısı vurgulanır.

Tarih, mitoloji ve efsanelerle harmanlanmış şiirlerde, zamanın baskısından kurtulamayan insanın çaresizliği vurgulanır. Kadınların (Pandora [Yunan mitolojisinde Zeus'un insanları cezalandırmak için yarattığı ilk kadın], Kirke [Yunan mitolojisinde büyücü tanrıça], Nympe [Yunan mitolojisinde kırlarda ve ırmaklarda yaşayan peri] tarihteki serüveni şiirleştirilir.

İhanet ve entrikayla örülü hayatta aşk bile yarım kalmış bir şarkıdır. Perilerin dans ettiği, kayıp notaların arandığı, ateşin diliyle yazılan şiirler vedanın karanlık melodisini hatırlatır. Sönmüş bir yıldızın ışığını taşıyan şiirler geveze ihtiyarlara benzeyen zamana karşı direnir.

KAYNAKÇA

- AKTULUM, Kubilâ (2007). *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- ALPER, Yusuf (2016). *Psikanaliz ve Aşk*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- BACHELARD, Gaston (1995). *Ateşin Psikanalizi*. (Çev.: Aytaç Yiğit), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BACHELARD, Gaston (2006). *Su ve Düşler*. (Çev.: Olcay Kunal), İstanbul: YKY.
- DÜNDER, Betül (2013). *Konuşmalar Kitabı-Şairler Arasında Kadın Olmak*. İstanbul: Pradoks Yayınları.

- MUTLU, Ayten (2006). "Ayten Mutlu ile Ateşin K llerinde...". Söyleşi: Fikret Demirađ, *Ateşin Köklerinde*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 101-107.
- MUTLU, Ayten (2013). *İstanbul'un Gözleri-Seçilmiş Şiirler*. İstanbul: Artshop Yayıncılık.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005). *Bütün Şiirleri*. (Hzl.: İnci Enginün), İstanbul: Derg h Yayınları.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (2001), "Ayten Mutlu", C. II, (Ed.: Murat Yalçın), İstanbul: YKY, 575.